

EYÜPLÜ YAHYA PAŞA'NIN İSTANBULDAKİ ESERLERİ

Yard.Doç. Dr. Mustafa GÜLER

1969 Kütahya-Hisarcık'ta doğdu. 1986 yılında M. Ü. İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1999 da "XVI. - XVII. Yüzyıllarda Osmânlı Devletinde Haremeyn Vakıfları adlı teziyle doktor ünvanını aldı. 1991-1995 yılları arasında öğretmenlik yaptı. Halen Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne Öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. İngilizce ve Arapça bilmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır.

Devlet Adamlarının yetişmesi ve başarılı sayılması hususunda zamanın siyasi, iktisadi ve sosyal şartları doğrudan etkilidir. Bu sebeple devletlerin yükseliş dönemlerinde önemli kademelerde görev yapan kişiler genellikle başarılı olarak kabul edilirler. Duraklama ve çöküş dönemlerinde bazı idareciler yükseliş dönemi şahsiyetlerinden üstün meziyetlere sahip olsalar da devrin zor şartlarından dolayı hak ettikleri gibi değerlendirilmezler. Osmanlı Devletinin artık durakladığı hatta gerilediği dönem sayılar XVIII. Asrın ilk yarısında yetişmiş ve önemli vazifeleri hep başarıyla yapmış olan Yahya Paşa da ikinci gruptaki devlet adamlarına örnek olarak verilebilecek şahsiyetlerden biridir.

Yahya Paşa Eyüp Camii Hatibi Mustafa Efendi'nin(V.1131/1718)⁽¹⁾ büyük oğludur. Doğum tarihi ile ilgili tahmini de olsa kesin bir tarih söylemek oldukça zordur⁽²⁾. Yahya Paşa Çocukluğunu babasının vazifesi sebebiyle İstanbul'un en önemli ibadet ve eğitim mekanlarından biri olan Eyüp'te geçirmiş bu sayede hem ilmi, hem ahlaki hem de askeri bakımdan ciddi bir eğitim almıştır. Çocuk ve gençlik dönemini dolu dolu değerlendiren Paşa'nın tarih sahnesine çıkması 1135/1724 tarihinde Rumeli Payesiyle Adana Valiliğine tayin edilen Hekimoğlu Ali Paşa'nın kethüdası olmasıyla gerçekleşmiştir⁽³⁾. Aynı zamanda Ali Paşa onu kızı ile evlendirmiştir. Zilkade 1144/Nisan 1732'de Vezir-i Azam Hekimoğlu Ali Paşa Yahya Ağa'yı Osmanlı bürokrasisinin en önemli memuriyetlerinden sayılan vezir kethüdalığına getirmiş ve bu görevi yürüten Kel Ahmed Ağayı azletmiştir. Ancak yedi ay sonra Yahya Ağa büyük Mir-i ahur⁽⁴⁾ olmuş böylelikle de Kel Ahmed Ağa tekrar vezir kethüdalığına iade edilmiştir⁽⁵⁾.

1147/1735 de vezir olan Paşa birçok vilayette ve sancakta valilik seraskerlik muhafızlık ve muhassıllık⁽⁶⁾ görevlerinde bulunmuştur.

Yahya Paşa'nın Vezirliği Döneminde Aldığı görevleri şu şekilde listelememiz mümkündür:

1147/1735-1148/1735 Revan Seraskerliği,
Safer 1148/Haziran 1735-Zilhicce
1148/Mayıs 1736 Trabzon valiliği
1148-1150 Özi Seraskerliği
Muharrem 1150/Mayıs 1737-1153 Rusya

Esareti

Muharrem 1154/Mart 1741-Rebiulevvel
1154/Mayıs 1741 Bursa Valisi

1154-1156 Mısır Valiliği

Rebiulevvel 1156/Nisan 1743 Kaptan-i
Derya

Ramazan 1156/Ekim 1743- Re-
ceb1159/temmuz 1755 Belgrad Muhafızı

1159/1745-1161/1747 Rumeli Valisi

Şevval 1161/Ekim 1748 Aydın Muhassılı⁽⁷⁾

Zilkade1161/Kasım 1748 Musul Valisi

Zilhicce 1161/Aralık 1748 Diyarbakır Valisi

Zilkade 1162/Ekim 1749-1166/1752 Ana-
dolu Valisi

1166/1752-1167/1753 Vidin Valisi

Zilhicce 1167/Eylül 1754-1168 İkinci Defa
Rumeli Valisi

Şevval 1168/Temmuz 1755 Yanya ve Tır-
hala Valiliği

Zilkade 1168/Ağustos 1755 Vefat

Yahya Paşa ile alakalı hayatında zikredilmesi gereken önemli olaylardan biride Öze Valiliği sırasında Ruslara esir düşmesidir. 1150 senesinde Sadrazam Kethüdası Osman Halisa Efendinin tesiriyle Yahya Paşa'nın uyarılarını dikkate almayarak, Kaleye gerekli takviye zamanında yapılmamıştır. Yahya Paşa ve Yardımagelen Kolçak İlyas Paşa Komutasındaki Osmanlı Kuvvetleri sayıları 100 bini aşan Rus taarruzuna uzun müddet mukavemette bulunmuş, ancak beklenen yardımın gelmemesi üzerine kale düşmüş Yahya Paşa esir edilerek, dört yıl Rusya Topraklarında esaret hayatı yaşamıştır. 1153/1741 yılının sonunda yapılan anlaşmayla serbest kalmıştır. İstanbul'a geldiğinde vezirlik tuğları ibka olunarak önce Bursa, ardından Mısır sancağı kendisine tevdi edilmiştir⁽⁸⁾.

Resim 1; Yahya Paşa'nın babası Mustafa Efendi'nin Eyüp'teki kabir taşı

Resim 2; Yahya Paşa'nın oğlu Ali Bey'in dedesinin yanındaki mezarı

(1) Mustafa Efendinin kabri Eyüp Camiinin doğusunda Mıhrışah Sultan ile Hançerli Sultan türbesi arasındaki mezarlıktadır. Vefat tarihi 1141/1728'dir. Kitabesine "Merhum ve ma'fur Eyyüb hatibi Mustafa Efendi ruhiçün fi sene 1141" yazılıdır (bkz. Resim1).

(2) Yahya Paşa'nın Hekimoğlu Ali Paşanın damadı ve Kethüdası olmasından hareketle 1100/1688 tarihinden sonra doğduğunu söylemek mümkündür.

(3) Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye*, (yay. Ali Aktan vd.) c.III, İstanbul 1996. s.631; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, Ankara 1988, s.326

(4) Saray ahır halkının, saracıların ve yedekçilerin amiri. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s.541

(5) Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'it-Tevarih*, (Yay. M.Münir Aktepe), Cild I, İstanbul 1976, s.29

(6) Muhassıl: Vilayetlerde devlete ait vergileri toplayan memurlar, Pakalın, *age*, s.569

(7) Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Defterleri(MD), 153/327/2

(8) Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi *age*, s.104

(9) Akovalızade eserinin başına yukarıda bilgileri not düşmüş ancak eğitimini üstlendiği çocuklarını adlarını zikretmemiştir. Bkz Laleli ktp 3562

(10) Başbakanlık: Eskidin Maliye Müfettişlerini işini yapan görevli, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993, s.160

(11) Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye*, (yay. Ali Aktan vd.) c.II, İstanbul 1995. s.125

(12) Ali Bey'in de kabri dedesi Mustafa efendini hemen yanındadır. (bk resim) Kabir taşında " *Yahyaşazade Serbevabin-i Dergah-i ali Merhum ve mafurun leh Ali Bey Efendi fi 20 Ramazan 1233*" yazılıdır. (Bkz. Resim 2)

(13) Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye*, (yay. Ali Aktan vd.) c.I, İstanbul 1996. s.653

(14) Kâzım Çeçen, *İstanbul'un Osmanlı Dönemi Su Yolları*, (yay. Celal Kolay), İstanbul 2000 s.252

(15) Mehmet Borat, "Vakıf Su Yolları", *Uluslar arası Osmanlı Su Medeniyeti Sempozyumu*, 5-8 Mayıs 2000, İstanbul 2000, s.67

(16) Açılışla ilgili bk. Naci Yüngül *Taksim Suyu Tesisleri*, İstanbul 1957, s.6

(17) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), Hazine 1441 1-4

(18) age aynı yerde.

(19) Halil Ürün-Mehmet Bildirici, "Osmanlı Su Anıtları" *Uluslar arası Osmanlı Su Medeniyeti Sempozyumu*, 5-8 Mayıs 2000, İstanbul 2000, s.217

(20) Yahya Paşa çeşmesinin yan kitabesi Resim 3

Resim 3; Galata'daki Çeşmesinin genel görünümü

Resim 4; Çeşmenin yan kitabesi

Resim 5; Musluk üzeri kitabesinin bulunduğu bölüm

Özetle Yahya Paşa 21 yıllık vezaret hayatında bulunduğu tüm görevlerinde başarılı olmuş ve taltif edilmiştir. Ayrıca çeşetli bölgelerde çıkan isyanların bastırılmasında büyük maharet göstermiştir. Özi'de esir düşmesi de dahil olmak üzere yaptığı vazifelerini tamamında üstün başarı gösterdiği rahatlıkla söylenebilecek ender tarihi şahsiyetlerimizden biridir.

Yahya Paşa'nın çocuklarına gelince 1143/1731 tarihinde Rumeli Yenişehirinden İstanbul'a gelip Paşa'nın çocuklarının eğitimini üstlenen Akovalızade Hatem Ahmed tarafından kaleme alınan *Şerh-i Tuhfe-i Şahidi* isimli eserden⁽⁹⁾. birden çok çocuğunun olduğu anlaşılmasına rağmen sadece Ali Bey'in adı bilinmektedir. Ali Bey, Babasının tersine tüm hayatını İstanbul'da geçirmiş önce sarayda Kapıcıbaşı 1200/1785 tarihinde Başbakanlık⁽¹⁰⁾ olmuş ardından da dergah-i ali'de serbevabin olmuştur. Bu vazifelerden sonra muhtemelen emekli olmuş ve 20 Ramazan 1233/24 temmuz 1818 tarihinde 90 yaşının üstünde ikine vefat etmiş olup⁽¹¹⁾ kabri dedesinin yanındadır⁽¹²⁾.

Yahya paşanın kardeşi İbrahim Bey Silahşörlük ve Kapıcıbaşılık görevleri yapmıştır., III. Ahmed'in kızlarından Saliha Hanım Sultan ve Sarı Mustafa Paşa'nın kızları Fatma Sultanla evlenerek Hanedan'a damad olmuş, Safer 1172/Eylül 1758 de Şam'a gitmiş 1759 Başbakanlık olmuş aynı yıl vefat etmiştir⁽¹³⁾.

Hayır Eserleri

Yahya Paşanın Başta Belgrat olmak üzere valilik yaptığı Özi, Kütahya ve Vidinde cami, mescid, medrese, hamam, sıbyan mektebi gibi çok sayıda hayır eseri; bunların bakımını işletilmesi ve tamiri için tesisi ettiği vakıfları bulunmaktadır. Aynı bir çalışmamızın içinde yer alacak olan bu eserlere ve vakfiyelerden başka İstanbul'da muhtelif tarihlerde inşa ettirmiş olduğu aşağıda sırası ile zikre-değimiz beş adet eseri bulunmakta olup tarih sırasına göre aşağıda verilmiştir.

1-Bahçeköy'den Taksime su getirmesi:

Yahya Paşanın İstanbul'daki en önemli eseri şüphesiz kayınpederi ve devrin sadrazamı olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın Kethüdası olduğu zamanda bizzat başında bulunduğu Bahçeköyden Taksime su ulaştırılması işidir. XVII. asrın ikinci yarısından itibaren, bilhassa da Lale Devri'nde Boğaz ve Haliç Kıyılarında yerleşim ve yapılaşma arttığından bu bölgelerde bir süre sonra su sıkıntısı baş göstermeye başlamıştır. Bu sıkıntının giderilmesi amacıyla III. Ahmed(1703-1730)'in padişahlığının son yıllarında bazı teşebbüsler yapılmış ise de 1730 da patlak veren Patrona Halil isyanı sebebiyle iş proje kalmıştır. Arkasından tahta çıkan I. Mahmud, amcası döneminde başlayan bu teşebbüsü Annesi Saliha Sultan'ın da desteğiyle hayata geçirmiştir. Kethüda Yahya Ağa'nın bizzat vazifelendirildiği bu iş için Bahçeköy çevresinde bulunan derelerin suları bugün Bentler olarak bilinen bölgelerde toplanmış ve içi sırlı künklerle döşenen 25 km lik bir isale hattı ile bir sene gibi kısa bir sürede Taksime ulaştırılmıştır⁽¹⁴⁾. Su yolunun inşası, sonraları bakımı korunması ve onarımı amacıyla Saliha Sultan tarafından yeterli ölçüde vakıf geliri tahsis etmiştir⁽¹⁵⁾. Tesisin bitirmesi üzerine 11 Safer 1144/15 Ağustos 1731⁽¹⁶⁾ günü Valide sultan. Padişah ve Vezir-i Azam, saray ağaları ve devlet erkanının katıldığı büyük bir tören yapılmış⁽¹⁷⁾, törende işin gerçekleşmesinde en büyük paya sahip olan Yahya Ağa'ya, Sultan, Valide Sultan ve Ali Paşa kıymetli hediyeler vermiştir⁽¹⁸⁾. Tüm tesisler bitirildikten sonra Beyoğlu, Galata Beşiktaş, Şişli, Kasımpaşa, Boğaz Sahilleri bölgesinde 183 adet çeşmenin suyunu sağlayan bu eser sonraki zamanlarda da faaliyetini sürdürmüştür⁽¹⁹⁾.

2- Galata Kürekçiler Kapısındaki Çeşme

Yahya Paşa yukarıda zikri geçen tesisin inşaatı bittikten sonra, getirdiği suyun hattan dan faydalanmak üzere Galata'da Kürekçiler Kapısı denen yerin sahil tarafına bir çeşme yaptırmıştır. Halen harapta olsa Haliç kenarında ve Makarcılar Çarşısının arka tarafında varlığını sürdüren bu çeşmenin ilgisizlik ve bakımsızlık yüzünden yarısı toprağa gömülmüştür⁽²⁰⁾. Çeşmenin musluk üzerinde bulunan asıl kitabesi sö-

külmüş yada düşerek kaybolmuş olup yan tarafındaki kitabesi sağlamdır. Üç parçadan oluşan ve 1145/1733 tarihinde yazıldığı anlaşılan kitabenin okunuşunu şöyledir

*a-Cenâbu hazret-i Yahya Ağa kim oldu pesira
Vücut-i âl-i Bermek gibi ehl-i cûd-i vâlâya
Edip tesir-i hükm-i iştikak ismini izhar
Sebeb oldu şifa ab ile bu şehri ihyaya
Mukaddem kethüdayı sadrazam olduğu demde
Şuru etmişti bu aynı hayatı efzayı inşa*

*Veliyi nimeti asarı sıldk-i hizmeti gör kim
Teveccüh etti tab-ı hücrevi zât-i vâlâya.
Büyük ağa olup istabl-ı hass-i padişahide
Rikab-i rahş-i kâme bastı pa kesb eyledi paye
Hususan oldu ba izn-i hümayun-i mahrem-i damadı
Efendisi Ali Paşayı sahib-i sadr-ı yektaya*

*Suyun buldu dahi bünyad-ı çeşme bulmadım encam
Hitamında kemal ile ere maksudu aksaya
Birer tarihi müstesna olur her mısra-i vehbi
Nazar kıl çeşme vasfında bu niyyeti taze manaya
Buziba çeşmeler aynıyla maskem-i maye
Gel iç abı revan-ı hem abdest al çık musallaya
1145/1732*

Çeşmenin günümüze ulaşamayan esas kitabesinin Latinizesi ve günümüz Türkçesine sadeleşmiş hali Yukarıdaki kısım ile birlikte Engin Özdeniz Tarafından yayınlanan *İstanbul'daki Kaptan-i Derya Çeşmeleri ve Sebilleri* adlı eserde yer almıştır⁽²¹⁾.

3-Kadırğa Sıbyan Mektebi:

Mektep halen İstanbul Kadırğa Limanı Caddesinde Bostan Mescidi yanında varlığını sürdürmektedir. Toplam üç kat olarak inşa edilen bu mektebin alt katının bugün caddeye bakan kısmı resimde de görüleceği üzere⁽²²⁾ dükkan olarak kullanılmaktadır. Üst katları ve arkaya bakan kısımları ise tamamen kaderine terkedilmiş olup yıkılmaya yüz tutmuştur. Eserin üzerinde inşasına yada tamirine dair herhangi bir kitabe veya yazı bulunmadığından inşa tarihi hakkında net bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak yukarıda anlattığımız Yahya Paşa'nın hayat hikayesinden bu eserin 1143/1731-1146/1734 yılları arasında yaptırıldığını söylemek mümkündür.

4-Kadırğa Yahya Paşa Hamamı:

Kadırğa Parkının yanında bulunan hamam da muhtemelen Sıbyan Mektebi ile aynı tarihlerde inşa edilmiş olmalıdır. Hamama ait inşa kitabesi bulunmamakla beraber 1952 yılında gerçekleştirilen tamirat sırasında yazılmış olan bir kitabe⁽²³⁾ hiç olmasa hamamın kime ait olduğunu ve tarihi seyrini özetlemektedir. Kitabeye göre hamam 1948-1952 arasında Mehmet Yıldırım adlı vatandaşın girişimiyle tamir edilmiş ve kullanıma açılmıştır. Halen erkeler ve kadınlar kısmı olarak iki bölüm hizmete devam etmektedir.

5-Asmalı Mescin'in Minberi

Yahya Paşanın İstanbul'daki Son Eseri ise İstanbul Şişhanede varlığı bilinen Fazıl Paşa Sarayı yanındaki Asmalı Mescid için yaptırdığı bir minberdir⁽²⁴⁾. Bu gün İstiklal Caddesinden Şişhaneye inen Asmalı Mescit Sokağı civarında olduğunu tespit ettiğimiz bu Mescid muhtemelen 1970 yılından evvel yıkılmış olup⁽²⁵⁾ günümüzde en küçük kalıntısı bile bulunmamaktadır.

XVIII asrın ilk yarısında Osmanlı Bürokrasisinin önemli mevkilerinde başarıyla görev yapmış olan Yahya Paşa'nın İstanbul'a kazandırdığı eserlerin biri hariç dört tanesi halen varlığını sürdürmektedir. Ancak harap ve neredeyse yok olmaya yüz tutmuş olan Galatadaki Çeşme ile Sıbyan Mektebi ilgili kurumlarca acilen onarılmalı ve amacına uygun kullanımı sağlanmalıdır. İsmi fazla bilinmese de zamanında devletine ve milletine fedakarca hizmet etmiş olan Paşa'nın hatırası bu şekilde yaşatılmalıdır.

Resim 6; Çeşme kitabesinin olduğu bölüm

Resim 7; Kadırğa'daki Sıbyan Mektebi

(21) Engin Özdeniz. *İstanbul'daki Kaptan-i Derya Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995, s.463-465

(22) Sıbyan mektebinin bugünkü hali . Resim 4

(23) Yahya Paşa Hamamın kitabesi Resim 5

(24) Hafız Hüseyin b. İsmail Hüseyin Ayvansaraylı, *Mecmua-i Tevarih*, İstanbul 1201/1787, s.70

(25) Tebliğin sempozyuma sunumunun arkasından katkıda bulunan Prof. Dr. Semavi Eyice 1970 li yıllarda Asmalı Mescidden adımlan alan sokağa gittiğini ancak o zamanlarda da Mescide ait bir kalıntının bulunmadığını belirtmiştir.

Resim 8; Kadırğa'daki hamamın kadınlar kısmı

Resim 9; Hamamın erkekler kısmında bulunan tamir kitabesi